

навчання спеціальних програмованих засобів, дисплейних класів, 1990 р. – використання інтерактивних технологій [2, с. 124].

Автор зазначає, що термін “педагогічні технології” використовувався в трьох значеннях: як комплекс сучасних технічних засобів навчання, як процес комунікації, як визначення, що поєднує перші два: це засоби та процеси навчання [2, с. 124]. Ця класифікація відражає розвиток технічних засобів навчання за кордоном.

Висновки. Таким чином, технічні засоби навчання включають у себе використання апаратури з метою більш ефективної передачі навчальної інформації, що вимагає створення спеціальних кінофільмів, діафільмів, магнітофільмів тощо, з метою використання їх у навчально-виховному процесі відповідно до дидактичних вимог, та спрямовані на інтенсифікацію навчального процесу. У розвитку технічних засобів навчання виділяється чотири етапи.

Література

1. Актуальные проблемы программированного обучения // Советская педагогика. – 1966. – № 1. – С. 13–22.
2. Боголюбов В.И. Педагогическая технология: эволюция понятия / В.И. Боголюбов // Советская педагогика. – 1991. – № 9. – С. 123–129.
3. Гальперин П.Я. Теория усвоения знаний и программированное обучение / П.Я. Гальперин, А.Н. Леонтьев // Советская педагогика. – 1964. – № 10. – С. 57–65.
4. Грачев О.Ю. Методы повышения эффективности применения технических средств в учебном процессе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О.Ю. Грачев. – М., 1998. – 123 с.
5. Молибог А.Г. Технические средства обучения и их применение / А.Г. Молибог, А.И. Тарнопольский. – Мн. : Университетское, 1985. – 208 с.
6. Подкасистый П.И. Педагогика : учеб. пособ. / П.И. Подкасистый. – М. : Педагогическое общество России, 1998. – 640 с.
7. Сичов В.Г. Аудіовізуальні засоби навчання / В.Г. Сичов, В.М. Мозковий. – Х. : ХНПУ ім. Г.С. Сковроди, 1998. – 119 с.
8. Технические средства обучения [Электронный ресурс] // Большая Советская Энциклопедия. – М. : Советская энциклопедия, 1969–1978. – Режим доступа: <http://bse.sci-lib.com>.

ЧЕРКАШИН А.І.

ІСТОРИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЙ ФУНКЦІЙ ВИХОВАННЯ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Перехід до нової моделі правоохоронної діяльності, орієнтованої на її гуманізацію та виконання функцій соціально-правового обслуговування населення, вимагає досягнення принципово нової якості підготовки й виховання кадрів органів внутрішніх справ.

Суспільство та керівництво країни поставило завдання виховання працівника органів внутрішніх справ нового типу:

– з одного боку – переконаного в необхідності дотримання прав і свобод людини і громадянина, захисту його честі та гідності, готового реалізовувати на практиці міжнародні стандарти в цій галузі;

– з іншого боку – людини, що володіє розвинутими якостями високоморального громадянина, професіонала та патріота, здатного в умовах неоднозначної соціально-економічної ситуації в країні, складного, часом негативного інформаційного впливу, ефективно виконувати завдання охорони правопорядку.

Виконання вищевказаних завдань неможливо без урахування багатовікового, історичного досвіду організації підготовки та виховання працівників органів внутрішніх справ (далі – ОВС).

Мета статті – провести історичний та педагогічний аналіз реалізації функцій виховання в ОВС.

Створення спеціалізованих, постійних органів охорони громадського порядку при Петрі I передувало створення масової, регулярної армії з елементами системи професійної підготовки офіцерів. Скасування стрілецьких формувань, які не тільки становили основу допетровської російської армії, а й виконували функції охорони громадського порядку, насамперед у містах, не могло не призвести до того, що ці завдання перейшли до підрозділів нової армії. Процес створення поліції почався з утворення в Санкт-Петербурзі в 1715 р. поліцмейстерської канцелярії [3]. На службу в неї для ведення листування з іншими установами, підготовки розпоряджень, видачі дозволів тощо надходили чиновники з інших відомств. Для виконання безпосередньо поліцейських завдань у розпорядження Генерал-поліцмейстера передали офіцерів, унтер-офіцерів і солдатів з армійських частин, розквартированих у столиці. Така практика існувала і в інших містах, де була заснована посада поліцмейстера.

Військовослужбовці, залучені на службу в поліцію, зберігали військові звання, форму свого полку, з казни якого отримували грошове утримання. Із часом військовослужбовці, що перебували у віданні поліцмейстерів, зараховувалися в постійний штат поліції. Для них вводилася спеціальна форма. Всі питання проходження їх служби вирішувалися в поліцмейстерській канцелярії. Таке “військове походження” російської поліції багато в чому визначило методи та принципи формування її кадрового складу.

Поліцмейстерами, приватними приставами, квартальними наглядачами призначалися діючі, а найчастіше офіцери, які вийшли у відставку, а рядовими поліцейськими ставали колишні солдати. Ніякої спеціальної поліцейської підготовки вони не мали, якщо не вважати, що в кадетських корпусах, через які проходила значна частина майбутніх офіцерів, вивчали юридичні науки. Це було зумовлено тим, що в статуті кадетського корпусу, де говорилося про цілі освіти майбутніх офіцерів, передбачалася можливість їх служби поліцмейстером.

Військова служба в Росії у XVIII – середини XIX ст. була престижною, а офіцери становили більшу частину всіх державних службовців. Також досить ґрунтовно була організована система військово-навчальних закладів, процес і зміст навчання в них. Причому до завдань кадетських корпусів входила підготовка не тільки офіцерів, але “оскільки не кожної людини природа до одного військового схильна” і чиновників для цивільного відомства, що відрізняло російські кадетські корпуси від західноєвропейських.

В армії також були умови для навчання грамоти солдатів. Тому формування поліцейських, як і інших державних установ, колишніми військово-вслужбовцями було природним і багато в чому неминучим у XVIII – початку XIX ст. Питання про виховання ділових і особливо моральних якостей, а також деякі аспекти проходження служби поліцейськими були порушені під час реорганізації органів міської і створення сільської поліції при Катерині II. У “Наказі Головної поліції” 1766 р. говорилося про необхідність визначення на поліцейську службу осіб із знатних прізвищ, які повинні не мати ніякого недоліку, щоб уникнути того, що може пошкодити чистоті їх совісті. Детальніше вимоги, яким повинні були відповідати службовці поліції, були викладені в “Статуті благочинія” 1782 р. [3]. Для них повинні були бути притаманні:

1. Здоровий глузд.
2. Добра воля у відправленні дорученого.
3. Людинолюбство.
4. Вірність службі імператорської величності.
5. Старанність до загального Добра.
6. Старанність на посаді.
7. Чесність і безкорисливість.

У “Статуті благочинія” визначалася відповідність поліцейських посад певного класу відповідно до Табеля про ранги. Поліцмейстер у столицях губерній був чиновником VI класу, приватний пристав – IX, квартальний наглядач – X, що прирівнювалося відповідно до військового звання полковника, штабс-капітана, поручика. Поліцейські посади в містах губернського підпорядкування були класом нижче, ніж у столиці губернії. У “Статуті благочинія” рекомендувалося старших і за атестатами справних поліцейських службовців призначати на вищі посади. Тим самим, створювалися умови просування по службі, підставою чого була вислуга років і позитивна атестація з боку керівництва.

На початку XIX ст. для службовців поліції стали видавати збірники нормативних документів, інструкцій, що стосуються діяльності поліції. Поліцмейстерам, приватним приставам ставилося в обов’язок навчати й виховувати своїх підлеглих. Поряд із цим стала розвиватися система заохочень і покарань для виховних впливів на службовців поліції. Для офіцерів поліції вводилися доплата за вислугу років, військові пенсії, видавалися гроші на оплату квартири й опалення. Одночасно для них існувала гауптвахта. Для нижніх чинів поліції, крім платні, вводилися так звані “нагородні” за старанність у службі і зразкову поведінку, які видавалися зі штрафних сум, що вилучалися з жителів міста за порушення громадського по-

рядку, санітарних правил, протипожежної безпеки. За службові провини, за незначні злочини при несенні служби рядовими поліцейськими службовців могли піддати арешту й покаранню шпіцрутенами.

Початок XIX ст. – час швидкого розвитку й ускладнення суспільних відносин. Відкривалися нові навчальні заклади, у тому числі університети, підвищувався рівень грамотності населення. Було вжито заходів з організації в поліції загальної та спеціальної професійної підготовки, від успіхів у якій повинно було стати залежним просування по службі. У 1838 р. унтер-офіцерам поліції надавалася можливість після складання відповідного іспиту отримати так званий I класний чин, тобто стати чиновником XIV класу за Табелем про ранги. Це звільняло його від тілесних покарань і давало право на підвищення платні в два рази.

У кінці 50-х рр. XIX ст. при обговоренні й підготовці майбутніх реформ порушувалося питання про реформування поліції, про загальний і професійний рівень підготовки працівників. Керівництво Міністерства внутрішніх справ, губернатори відзначали, що важливість і різноманітність функцій, які виконуються поліцією, висувають високі вимоги до її службовця, яким він далеко не завжди відповідає. Обговорювалися заходи щодо поліпшення складу поліцейських службовців. Передбачалося вирішити цю проблему в ході прогресивних реформ 60-х рр. XIX ст. Реформи 60-х рр. XIX ст. в Росії і, перш за все, скасування кріпосного права сприяли прискоренню соціально-економічного, промислового розвитку країни. Цей процес супроводжувався розпадом традиційних зв'язків і відносин на селі, поглибленням соціального розшарування, збільшенням міграційних потоків із сільської місцевості в міста, люмпенізацією частини населення, що ставало основою для зростання злочинності.

Судова реформа 1864 р. ознаменувала зміцнення ролі права в житті суспільства й діяльності державних установ, що, природно, висувало підвищені вимоги до поліції, вихованості та підготовленості її службовців. Все це посилювало важливість проблеми підбору, навчання та виховання поліцейських, тим більше, що з 1873 р. був введений принцип їх вільного найму на службу в поліцію. Особа, яка влаштовувалася на службу в поліцію, повинна була подати позитивні відгуки та довідки з усіх установ, де раніше служила. Для поліцейських вводилися надбавки до зарплатні залежно від терміну служби. Прослуживши без перерви 30 років, поліцейський отримував право на пенсію. Були передбачені моральні стимули заохочення – нагородження офіцерів військовими орденами, а рядових – медалями.

Реорганізація поліції повинна була стати складовою перетворень у соціальному, політичному, державному житті Росії після революції 1905 р. У 1907 р. у промові в II Державній Думі міністр внутрішніх справ та Голова Ради міністрів П.А. Столипін заявив про підготовку поліцейської реформи. Її основні завдання полягали в реорганізації управління поліцією, для чого передбачалося ввести посаду помічника (заступника) губернатора з поліції та скасувати губернські жандармські управління. У 1908 р. був прийнятий закон про створення кримінально-розшукних відділень. За роз-

порядженням міністра внутрішніх справ П.А. Столипіна при Департаменті поліції були утворені спеціальні курси для підготовки начальників цих нових підрозділів [4].

Основним змістом виховної роботи серед особового складу поліції та жандармерії царської Росії було прищеплення йому корпоративного духу та відданості політичному режиму. Вихованню поліцейських і жандармських чинів слугувало встановлення щорічних свят, ушанування ювілярів та проводи на пенсію (перехід на нове місце служби) нижніми чинами своїх начальників. Дозволялося святкувати ювілеї тільки тих осіб, які без перерви прослужили в одній і тій самій установі не менше ніж 25 років.

Слід зауважити, що відсутність більш-менш налагодженої системи виховної роботи з кадрами поліції уряд намагався компенсувати шляхом заборон відомчими циркулярами та інструкціями неетичних проступків і дій, рекомендацій щодо дотримання моральних норм, що включалися до навчальних посібників для особового складу. Так, поліцейським та жандармам не дозволялося: відвідувати розважальні заклади нижчого розряду; вести бесіди щодо питань служби зі співробітниками газет та журналів і сторонніми особами; звертатися до начальства з проханнями через своїх дружин або родичів (клопотання приймалися тільки за командою); позичати гроші в підлеглих або позичати гроші старшим, а також користуватися кредитом у буфетах зі спиртними напоями. Їм заборонялося хвалитися своїм значенням, обов'язками та правами, отримувати гроші, що давалися приватними особами за пошук краденого. Не дозволялося ведення особистих щоденників. Жандармські унтер-офіцери при відвідуванні театрів не могли займати місця в кріслах ближче сьомого ряду, а в ложах – нижче другого ярусу [5].

Новий етап розвитку органів внутрішніх справ розпочався після Жовтневої революції 1917 р. Радянська міліція і внутрішні війська комплектувалися на основі Інструкції Народного комісаріату внутрішніх справ і Народного комісаріату юстиції Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки (далі – РРФСР) від 12 жовтня 1918 р. “Про організацію радянської робітничо-селянської міліції та внутрішніх військ”. Найважливішими критеріями, яким мали відповідати особи, які приходили на роботу в міліцію, були: визнання Радянської влади та наявність активного і пасивного виборчого права. Останнім користувалися лише робітники й селяни. Особливі вимоги висувалися до керівного складу міліції та внутрішніх військ. На посади начальників повітових і міських управлінь міліції і внутрішніх військ та їх помічників могли призначатися особи, віддані Радянській владі, інтересам робітничого класу й найбіднішого селянства, а саме: за рекомендацією соціалістичних партій, які стояли на платформі Радянської влади, професійних спілок і місцевих Рад депутатів. Правляча Комуністична партія із самого початку надавала великого значення комплектуванню міліції та внутрішніх військ кадрами, направляючи до неї своїх представників, особливо на керівні посади. Як виняток дозволялося брати на роботу в кримінальний розшук колишніх працівників розшукових відділень доре-

волюційної поліції за наявності двох умов: 1) якщо вони були незамінними фахівцями; 2) якщо вони не брали участі в політичному розшуку. При цьому щоразу питання вирішував Голова міліції за клопотанням безпосереднього начальника цього органу за висновком губернського управління міліції і внутрішніх військ. Після того, як у березні 1919 р. наркомом внутрішніх справ РРФСР став Ф.Е. Дзержинський, з його ініціативи робилися спроби поліпшення якісного складу оперативних працівників карного розшуку. Для зміцнення апарату карного розшуку місцеві Надзвичайні комісії (далі – НК) виділяли зі свого середовища випробуваних товаришів як кандидатів на посаду завідувача кримінально-розшуковими відділеннями.

Становлення принципів комплектування працівників міліції і внутрішніх військ було завершено в Положенні про робочу селянську міліцію та внутрішні війська від 10 червня 1920 р., яке вперше розділило особовий склад радянської міліції і внутрішніх військ на дві категорії: працівників (командний склад, слідчі, агенти розшуку, молодші і старші міліціонери) і допоміжний склад (канцелярські і технічні працівники, які в кадри міліції та внутрішніх військ не входили). Положення від 10 червня 1920 р. закріплювало дисциплінарну відповідальність працівників міліції і внутрішніх військ “згідно зі статутом про дисциплінарні покарання...”. Дисциплінарний статут службовців Радянської робітничо-селянської міліції та внутрішніх військ був виданий Народним комісаріатом внутрішніх справ (далі – НКВС) РРФСР 22 серпня 1919 р. Положення встановило річний термін обов’язкової служби для знову прийнятих у міліцію. Цей термін сприяв адаптації працівників міліції і внутрішніх військ, вироблення ними певних професійних навичок. З 1920 до 1930 р. однією з головних проблем органів міліції та внутрішніх військ був кадровий некомплект. У 1931 р. відбувся перший випуск спеціалістів Центральної школи міліції та внутрішніх військ, а 18 березня 1941 р. створено управління з атестації навчальних закладів НКВС, яке об’єднало під єдиним управлінням 4 інститути, 6 технікумів, курси Головного управління таборів, 3 школи озброєної охорони, 6 пожежних шкіл. Після закінчення Великої Вітчизняної війни некомплект міліції та внутрішніх військ становив до 70%, тому неодноразово проводилися партійні та комсомольські мобілізації до лав органів НКВС.

У Радянській школі міліції та внутрішніх військ за основу був взятий широкий профіль підготовки фахівців. Він передбачав серйозну підготовку в галузі фундаментальних наук, детальне вивчення прикладних дисциплін, а також прищеплення їм практичних навичок, вивчення спеціальних дисциплін.

Організація виховної роботи в органах внутрішніх справ у радянські часи мала певну ідейну спрямованість та проводилась у напрямі реалізації завдань Комуністичної партії Радянського Союзу.

Основними видами виховання в органах внутрішніх справ були: ідейно-політичне, моральне, військове, правове, естетичне та фізичне [2].

Ідейно-політичне виховання включало виховання працівників органів внутрішніх справ у дусі високої комуністичної ідейності та свідомості,

відданості соціалістичній Батьківщині, справі комунізму, в дусі дружби народів СРСР, радянського патріотизму й пролетарського, соціалістичного інтернаціоналізму, готовності виконати свій обов'язок із захисту Батьківщини і завоювань соціалізму.

Моральне виховання включало в себе формування в співробітників ОВС, готовності та вміння дотримуватися норм комуністичної моралі, почуття військової честі, колективізму, товариства, взаємодопомоги, чесності й правдивості, чуйності та уважності, турботливого й тактовного ставлення до людей.

Військове виховання полягало у формуванні в особового складу високих морально-бойових якостей: вірності військовому обов'язку, пильності, дисциплінованості, розумної ініціативи, хоробрості, мужності, героїзму, стійкості, рішучості.

Правове виховання було спрямоване на формування в співробітників ОВС глибокої поваги до радянських законів і правопорядку, свідомість необхідності неухильно виконувати вимоги Присяги та Статутів у ході всієї служби й життя.

Естетичне виховання передбачало розвиток у працівників ОВС марксистсько-ленінського розуміння краси, здорових етичних смаків, культури поведінки, здатність бачити та правильно оцінювати красу служби, вносити її в життя, службу, побут підрозділу, а також своє особисте життя.

Завданнями фізичного виховання були: зміцнення здоров'я працівників, розвиток у них сили, витривалості та вправності, швидкості орієнтування й здатності діяти в умовах значних перевантажень, формування волевих якостей.

Усі складові комуністичного виховання становили змістовий аспект єдиного виховного процесу та втілювалися в життя комплексно, в нерозривному взаємозв'язку з тим, щоб людина виховувався не просто як носій певної суми знань, але, перш за все, як громадянин соціалістичного суспільства, активний будівник комунізму з притаманними йому ідейними установками, мораллю та інтересами, високою культурою праці й поведінки.

Зміни, які відбулися у 1991–1992 рр. в Україні, вимагали докорінної зміни системи вищої школи з підготовки й виховання працівників ОВС. Із цією метою в Україні була розроблена концепція розвитку освіти Міністерства внутрішніх справ. Мета концепції досить конкретна – максимально використовуючи можливості існуючої системи, вивести вищу школу міліції та внутрішніх військ на якісно новий рівень, який би радикально підвищив професіоналізм і загальну культуру офіцерських кадрів.

Висновки. Таким чином, аналіз досліджень у галузі педагогіки, психології та права дає підстави стверджувати, що питанню реалізації функцій виховання в органах внутрішніх справ приділяється достатньо уваги. Але, на наш погляд, у наукових дослідженнях не набула відображення проблема організації професійно орієнтованого виховання працівників органів внутрішніх справ як у практичних підрозділах, так і в навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ.

Перспективним напрямом подальшого дослідження є визначення системи, форм та методів професійно орієнтованого виховання працівників органів внутрішніх справ у вищих навчальних закладах МВС України.

Література

1. Борисов А.В. Становление и развитие юридического образования в дореволюционной России / А.В. Борисов, Л.М. Колдкин. – М. : А.П.О., 1994. – 80 с.
2. Военная педагогика и психология / [А.В. Барабанщиков, В.П. Давыдов, Э.П. Уткин, Н.Ф. Феденко]. – М. : Воениздат, 1986. – 240 с.
3. Історія органів внутрішніх справ : навчальні матеріали до спецкурсу / [С.І. Безрук, О.А. Гавриленко, Л.О. Зайцев та ін. ; за ред. Л. Зайцева]. – Х. : Університет внутрішніх справ, 1999. – Ч. 1 (до початку ХХ ст.). – 72 с.
4. Історія органів внутрішніх справ : навчальні матеріали до спецкурсу / [О.А. Гавриленко, Б.Г. Головка, О.С. Проневич та ін. ; за ред. Л. Зайцева]. – Х. : Університет внутрішніх справ, 1999. – Ч. 2 (ХХ ст.). – 154 с.
5. Систематический свод действующих законоположений и циркулярных распоряжений, относящихся до служебной деятельности чинов отдельного корпуса жандармов по строевой, инспекторской, хозяйственной и военно-судной частям / [сост. Добряков]. – СПб., 1895. – 265 с.

ЧЕРКАШИНА О.О.

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ ПЕРЕДОВОГО ДОСВІДУ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ УМОВАХ

Добре організована методична служба, робота методичних об'єднань, участь викладачів у ній дає змогу інженерам-педагогам почувати себе впевнено, комфортно, сміливо висловлювати оригінальні думки, набувати досвіду колективного пошуку нестандартних рішень у системі професійного взаємозбагачення. Крім того, активна участь у засіданнях методичних об'єднань сприяла виявленню й розвитку загальних, педагогічних і професійних здібностей інженерів-педагогів.

Мета статті – на основі аналізу науково-педагогічної літератури, матеріалів педагогічної преси визначити місце й роль передового досвіду в системі методичної роботи в професійно-технічних училищах у 90-х рр. ХХ ст.

У системі завдань методичної роботи в закладах профтехосвіти вивчення, використання й поширення передового досвіду в 90-х рр. ХХ ст. посідало провідне місце. Передовий досвід, як відомо, розглядався як джерело і стимулятор пошуку й запровадження всього нового, передового в розвитку системи профтехосвіти. Методичні предметні об'єднання розглядали передовий досвід з різних напрямів навчально-виховної роботи, залежно від запитів практики ПТУ здійснювали пошук відповідних методичних новинок, швидко доводили інформацію до інженерно-педагогічних кадрів. Крім того, на засіданнях методичних об'єднань викладачі навчалися методики вивчення й узагальнення досвіду, здійснення самоаналізу.